

tematických průsečíků různých disciplín, které se často zabývají zkoumáním vzájemně provázaných otázek z blízkých epistemologických a metodologických pozic, leč nezřídka za poměrně nízké vzájemné mezioborové informovanosti. Interdisciplinární tendence a aspirace, k nimž se hlásí editoři sborníku *Narace a (živá) realita*, proto považují jednoznačně za krok správným směrem a výslednou publikaci v jejím celku za vyvážený a přínosný příspěvek k diskusím o rozmanitých aspektech narace a narativity v široce pojaté historiografii a filosofii dějin.

Jakub Mlynář

Martin Vávra, Radek Tichý: *Náboženství z jiného úhlu*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2012, 144 str.

Náboženství z jiného úhlu je útlou knihou vydanou v roce 2012 Centrem pro studium demokracie a kultury. Jde o zajímavou publikaci snažící se kombinovat data aktuálních, především kvantitativních šetření s přehledem soudobé teorie z oblasti sociologie náboženství. Autoři knihy, Martin Vávra a Radek Tichý, však již v úvodu explicitně odmítají zastřešit svou stať jednotnou teoretickou perspektivou, a proto zůstává kniha roztržena do kapitol, které jsou rámovány konkrétními otázkami, jež se vztahují k problematice náboženství a k aktuálnímu dění na české náboženské scéně. V knize se dále objevují tři krátká intermezza, jejichž povaha se blíží spíše stručným případovým studiím. Publikace je tak vedena skrze velmi rozličné tematické okruhy, od metodologie měření počtu věřících po problematiku pohřbívání a konce života. V následujících odstavcích se budu stručně věnovat obsahu jednotlivých kapitol.

Jak již bylo zmíněno, první část publikace se vztahuje k problematice měření počtu věřících. Podle autorů se rozpor panující mezi zastánci sekularizačních a sakralizačních teorií promítá i do oblasti metodologie, a to takovým způsobem, že pozice sekularizace jsou obvykle spjaté s pozitivistickou kvantitativní metodologií, zatímco pozice sakralismu zase s kvalitativní metodologií reflektující tzv. kulturní obrat

v sociologii. Tento spor však není rozřešitelný nalezením toho „lepšího“ přístupu. Badatelé by měli spíše postupovat cestou konfrontace různých zdrojů dat a pracovat s poznatky integrujícím způsobem. V knize se přesto setkáme s převahou kvantitativních dat, která jsou však zpracována s vědomím jejich limitací.

Náboženství podle autorů představuje důležitý zdroj hodnot a významů ve společnosti. Zároveň bývá také spojováno s hledáním bezpečí a jistoty, což by mělo souviset i s označováním nepřátel, kteří toto bezpečí ohrožují. V této praxi by měl spočívat potenciál religiozity narušovat toleranci a polarizovat sociální skupiny. Sama tolerance přitom představuje velmi široké téma a dá se vymezit mnoha různými způsoby. Autoři recenzované publikace v tomto případě zohledňují několik možných verzí, včetně kupříkladu též tolerance postmoderní, která je jimi reflektována jako pasivní a ne nepodobná ignoraci. Rozlišují také mezi náboženskou tolerancí a náboženskou snášenlivostí, jež bere v úvahu i etnicitu vyznavačů. V analýze vztahu náboženství a tolerance se však dosud potvrdila pouze jedna hypotéza – totiž že zastánci tradiční religiozity jsou méně tolerantní k překračování sociálních norem, zvláště pokud se jedná o takové, které jsou v souladu s tradiční křesťanskou morálkou. Naopak se nepotvrdilo, že by zastánci tradiční religiozity byli méně tolerantní k jiným náboženstvím a odlišným názorům obecně.

Další části knihy se zaměřují na následující řadu otázek: Jakým způsobem se rodičům daří přenášet náboženství na své děti? Mají věřící více důvěry? Jsou věřící šťastnější? Souvisí klesající počet pohřbů doprovázených obřadem s ústupem náboženství? Je stoupající podíl kremací bez obřadu způsoben sekularizací? Po uvedení stručných teoretických východisek v každé kapitole se pak autoři snaží pomocí analýzy a interpretace dat již provedených šetření, doplněných o některá vlastní zjištění, tyto otázky zodpovědět. V tomto procesu však bohužel většinou zůstávají na úrovních deskripce a explorační. Knize chybí do hloubky jdoucí vysvětlení daných jevů, které by těsněji integrovalo analyzovaná empirická data s obecnější teorií.

Závěry, k nimž autoři v jednotlivých kapitolách docházejí, tak mají většinou povahu tvrzení

o ověřených nebo vyvrácených hypotézách. Mezi nimi můžeme najít například následující závěry: nejdůležitějším faktorem náboženské socializace v rodině není náboženské přesvědčení rodičů, ale náboženská praxe, ke které jsou děti vedeny; generalizovaná důvěra vůči lidem i institucím má k religiozitě významný pozitivní vztah; věřící lidé nejsou šťastnější ani více, ani méně než nevěřící – a to i při různých definicích religiozity. K těmto závěrům je však nutné poznamenat, že čtenář musí mít stále na paměti otázku deklarativní povahy dat.

Recenzovaná publikace jako celek vyniká především tím, že si její autoři kladou jasné otázky a pokoušejí se na ně s užitím aktuálních dat odpovědět. Tato forma má ovšem rovněž svá úskalí, a to především v chybějícím teoretickém rámci. Teorie jsou zde používány spíše účelově, nejčastěji ve vztahu ke konkrétní otázce, kterou je potřeba zodpovědět. Takový přístup by mohl být jedněmi označen jako osvícený pluralismus, zatímco jiní by ho mohli považovat za prostý eklekticismus. Zvláště problematickou se ale zamýšlená forma publikace stává v závěru, kdy se ukazuje, že jedno z teoretických východisek, na jehož základě autoři knihu píší, představuje individualizační teze vztahující se na pozdně moderní společnosti. Přesněji, atomizující verze této teze: „Vymizení vazeb se širší rodinou činí zbytečným velký pohřeb, na nějž by se sjeli zdaleka přátelé i příbuzní. Jestliže díky individualismu nemá umírající člověk *de facto* sousedy, přátele ani příbuzné, jsou mu pak jako

zemřelému přirozeně odepřeni jako pozůstalí. Neboli - dochází k mizení, proměně a privatizaci pohřebních rituálů, protože smrtí člověka se nic nemění v životě společenství a někdy ani v životě nejbližších“ (s. 123). Takovému hyperbolické užití individualizační teze je ale snad ještě problematictější než aplikace sekularizační teze, kterou autoři hned v úvodu jako jednotící rámec odmítají. A to i v případě, když odhlédneme od faktu, že v některých pasážích nacházíme individualizační tezi použitou způsobem, který nemá daleko k tautologii. Například když autoři považují sdílení a předávání náboženství za prostředek k vydělení se od zbytku společnosti, a tudíž nástroj potvrzení individualizace.

Autoři disponují dobrým přehledem v obrové literatuře sociologie náboženství. Problematika obecnější sociologické teorie však v knize zůstává bohužel nereflextována. Stať vykazuje jednotné pojetí spíše na úrovni metodologie, v jejímž rámci převládá práce s kvantitativními daty, zatímco na úrovni teorie panuje roztržitost a rozporuplnost. Přesnější název knihy by tak možná byl *Náboženství z různých úhlů*, protože by pak neimplikoval jednotu perspektivy, ale naopak pluralitu různých pohledů, mezi nimiž se autoři pohybují. Jednoznačně jde o zajímavou a přínosnou knihu, která ale (více než jiné) svoji hodnotu nabývá až v kontextu ostatních zastřešujících konceptů a teorií.

Tomáš Karger